Bij de aanbieding van het boek op 26 juli 2018

Had ik dan toch 'onafhankelijkheidsverklaring' als ondertitel van mijn boek moeten weglaten? Ik had wel verwacht dat Donner zijn kritiek daarop zou richten.

Formeel staatsrechtelijk werden de Nederlanden inderdaad op 26 juli 1581 geen vrije natiestaat – maar dat gebeurt bij een onafhankelijkheidsverklaring natuurlijk nooit prompt. Dat was ook niet het geval bij de Amerikaanse Declaration of Independence van 1776. Pas in 1783 werd de onafhankelijkheid van de Britse kroon erkend. Voor de Nederlanden duurde het ook zeven jaar voordat door de resolutie van de Staten-Generaal op 12 april 1588 de Raad van State tot hoogste bestuursorgaan werd verklaard en er verliepen nog decennia voor de staat internationaal was aanvaard. Na de teleurstellingen met Frans van Anjou en Leicester gaf men het in 1788 maar op een andere landsheer voor Filips II te zoeken. In het Plakkaat wordt echter nog uitgegaan van de situatie dat Frans van Anjou soeverein van minstens een aantal gewesten zou worden. Onafhankelijkheid was toen nog zeker niet de bedoeling van de Staten-Generaal.

Anders dan de Amerikaanse Declaration was het Plakkaat geen manifest. Ik zal wel niet de enige zijn die bij 'Plakkaat' lang heeft gedacht dat het ging om een bekendmaking die alom werd aange**plak**t. Maar 'Plakkaat' komt van het Latijnse *placet*¸ het behaagt, de besluitformule die nog steeds wordt gebruikt als bij het uitreiken van lintjes wordt gezegd dat het Zijne Majesteit heeft behaagd… voor: hij heeft besloten.

Het Plakkaat is dus in wezen een besluit, maar dan van een revolutionaire inhoud en het had - weliswaar onvoorzien – het revolutionaire gevolg dat een nieuw staatsverband ontstond. Het besluit om Filips II de rug toe te keren, te verlaten, wordt omstandig gemotiveerd met een beroep op heilige principes van vrijheid en dat met het nodige pathos. Zo werd het Plakkaat meer dan een besluit voorzien van argumenten, zoals de dorre resolutie van 12-4-1588 die de Raad van State tot hoogste bestuursorgaan verklaarde. De tekst daarvan deed toen geen hart sneller kloppen en zal dat ook tegenwoordig niet doen.

Maar kijkt u eens in de uitreik. Daarin heb ik voor schoolgebruik het Plakkaat van 20 tot 2 pagina's teruggebracht. Mijn droom is dat het in deze vorm op geschept papier gedrukt binnenkort aan alle schoolkinderen wordt uitgereikt.

Regel 3-6

Het is iedereen bekend dat een landsvorst door God als hoofd van zijn onderdanen is aangesteld om hen te beschermen tegen alle vormen van onrecht, schade en geweld zoals een herder dat is ter bescherming van zijn schapen.

De beeldspraak met de herder houdt in dat vorst en onderdanen een gemenebest vormen, verbonden door een pact, heel anders bijvoorbeeld dan bij een autocratische tsaar. De volgende regels verduidelijken dat concept. Ze werden door Willem-Alexander geciteerd bij zijn inhuldiging op 30 april 2013.

Regel 7-10:

De onderdanen zijn namelijk door God niet geschapen omwille van de vorst om hem in alles wat hij beveelt, of het nu godgevallig of goddeloos is, recht of onrecht, onderdanig te zijn en als slaven te dienen.

Hierna wordt de idee van de vorst als hoeder van het volk herhaald met de beeldspraak van de herder en aangevuld met dat van een vader. Maar:

Regel 16

Als een vorst echter niet zo handelt, maar in plaats van zijn onderdanen te beschermen, hen probeert te onderdrukken, overmatig te belasten, hun de oude vrijheid, rechten en gewoonten af te nemen en hen te bevelen en te behandelen als slaven, moet hij niet als vorst, maar als tiran worden beschouwd.

Tiran: In het zesde couplet van het Wilhelmus, dat wij vroeger op Koninginnedag bij de aubade voor de burgemeester ook zongen, zegt Willem dat hij de tirannie die zijn hart doorwondt, wil verdrijven. In mijn boek ga ik in op het concept tiran, dat uit de Griekse oudheid stamt, en bijvoorbeeld als 'Tyrannenmord' nog de legitimatie was voor de aanslag op Hitler door Von Stauffenberg.

Dan drie belangrijke argumenten in de volgende regels:

Regel 21.

In dat geval staat het naar recht en reden zijn onderdanen stellig vrij – zeker in overleg met de Staten van het land – om hem niet als vorst te erkennen, maar hem te verlaten, en in zijn plaats een ander te hunner bescherming rechtmatig tot staatshoofd te kiezen.

Eerst het **verlaten**: subtiel gekozen woord: Filips heeft ons in de steek gelaten en nu keert zijn kudde hem vertwijfeld de rug toe. Hij krijgt een koekje van eigen deeg. De Franse versie, bij Plantijn in Antwerpen gedrukt, spreekt van 'abandonner', opgeven. Dus niet afzetten of afzweren, maar in de steek laten.

Onderdanen mogen een nieuw staatshoofd kiezen: in de kern wordt hier het principe van volkssoevereiniteit uitgesproken

in overleg met de Staten: in de handgeschreven versie van Jan van Asseliers is dit er later bijgeschreven. De Staten-Generaal werpen zich hier op als de volksvertegenwoordiging. Zo is het Plakkaat ook het handvest van het hoge huis dat resideert in deze zaal, ooit de vergaderplaats van de Staten van Holland.

Regel 27

Dan hebben ze geen ander middel om de aangeboren vrijheid van hen zelf, hun vrouwen, kinderen en nakomelingen, voor wie men volgens de natuurwet goed en bloed moet overhebben, te behoeden, zoals verschillende keren om dezelfde redenen in diverse landen en op verschillende momenten is gebeurd; de voorbeelden zijn genoegzaam bekend.

Aangeboren vrijheid/natuurwet: hier wordt een fundamenteel mensenrecht geformuleerd - David Hume zal twee eeuwen later spreken van 'native liberty'. We hebben hier een heel vroeg voorbeeld van de vroege Verlichting in Nederland waarop Jonathan Israel attent heeft gemaakt.

Voorbeelden: niet gespecificeerd. In mijn boek worden gevallen uit verleden en eigen tijd genoemd waaraan Van Asseliers gedacht moet hebben, ontleend aan Beza, opvolger van Calvijn in Genève. Die noemt de koningen van Israël die kwaad deden in de ogen van de Heer, de afzetting van de laatste Romeinse koning, nota bene tweeduizend jaar tevoren, en die van Mary Stuart in 1568. Ze was door de Schotten afgezet en zat ten tijde van het Plakkaat in het gevang. Zes jaar later zou zij door toedoen van Elizabeth I worden onthoofd.

Hierna gaat het stuk over de subtiele verhouding van geven en nemen tussen landsheer en onderdanen in deze landen. Die gemenebestrelatie is door Filips schandelijk geschonden, zoals blijkt uit de grieven die vervolgens uitvoerig uit de doeken worden gedaan, zoals over de ketterervolging en de beruchte tiende penning – hadden wij maar een btw van 10%. Het pijnlijke punt was echter dat de tiende penning als belasting werd opgelegd en niet in

onderling overleg was overeengekomen. In de bijlage van mijn boek worden alle grieven opgesomd en in de boektekst als historische achtergrond uitvoerig besproken.

Terloops wordt bij de grieven een ander principe te berde gebracht dat door Filips II was vertrapt: gewetensvrijheid: r. 44

Hij was er niet alleen op uit over hun persoon en goed tirannie uit te oefenen, maar ook over hun geweten, waarvan zij vonden aan niemand anders dan alleen aan God verantwoording schuldig te zijn.

Daarom zat er niet anders op dan Filips II te verlaten – twee keer herhaald, r. 49 en 56, natuurwet 56

Dan volgen de waarlijk revolutionaire maatregelen met DAAROM MAKEN WIJ BEKEND R. 65.

Zie de acht punten van de uitreik. Hierbij eisen de Staten-Generaal zeer uitgesproken onafhankelijkheid op:

niet alleen wordt Filips vervallen van heerschappij verklaard 1, 2, 3, 4,

maar de Staten-Generaal nemen ook revolutionaire, soevereine maatregelen:

5. eigen zegels. 6. munten, nog steeds **de** uiting van onafhankelijkheid, 7 eed van trouw aan de Staten.

Het Plakkaat is dus veel meer dan een militair verbond, zoals de Zwitserse oerkantons dat in 1291 sloten. Of dan de Unie van Utrecht van 1579, twee jaar vóór het Plakkaat. Het Plakkaat bevat revolutionaire besluiten en doet een beroep op stevige principes, gebracht met passend pathos, allemaal kenmerken van een onafhankelijkheidsverklaring. Misschien was ‘vrijheidsverklaring’ een betere ondertitel geweest, maar dat is nu eenmaal geen gangbare term.

Om al zijn unieke eigenschappen verdient het stuk een centrale plaats in ons collectief bewustzijn, in de canon van de Nederlandse geschiedenis. Het beroep op mensenrechten maakt het Plakkaat de eerste van een reeks die voorlopig is afgesloten door de Universal Declaration of Human Rights van de Verenigde Naties en de Europese Verklaring van de Rechten van de Mens. Het Plakkaat zou als eerste van zulke verklaringen daarom niet misstaan op de werelderfgoedlijst.

Het stuk heeft in zich iedereen te kunnen verbinden. Sommigen zullen het vooral zien als de geboorteakte van de Nederlandse natiestaat, anderen als het begin van de Nederlandse republiek. U beseft het waarschijnlijk niet, maar u viert vandaag ook de dag van de republiek, uitgeroepen door het Republikeins Genootschap. De noordelijke Nederlanden werden toen immers haast per ongeluk een staat zonder erfelijk staatshoofd of liever een bondsstaat van zeven republieken. De federatie werd in het buitenland simpel aangeduid als de Republiek.

In het stuk kan iedereen zich vinden. Het spaart allerlei gevoeligheden: het is niet sterk Oranjegezind en ook niet uitgesproken calvinistisch of in het algemeen antirooms. Het beroep op God, die een landsvorst aanstelt, slaat niet op het goddelijk recht, droit divin, van het absolutisme: het is aan het volk uit te maken of de vorst zich houdt aan de voorwaarden van zijn aanstelling. Het zijn de Generale Staten die via het stuk van Jan van Asseliers, voorganger van griffier Geert Jan Hamilton, spreken als zelfbewuste volksvertegenwoordiging. Daarom is het passend het eerste exemplaar van mijn boek aan te bieden aan de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.